

Història i historiografia de la literatura catalana

Capítol 37

J.V. Foix

per Manuel Guerrero ¹

Exiliat a la pairal contrada

J.V. Foix (Barcelona 1893-1987), després de la guerra civil, decideix romandre al país i fer-se càrrec del negoci familiar de les pastisseries a Sarrià. Antic municipi annexionat a Barcelona, el barri de Sarrià, on va néixer i va passar la resta de la seva vida el poeta, és, com la Lisboa de **Pessoa** o el Buenos Aires de Borges, l'escenari mític de molts dels seus poemes. **Foix**, exiliat a la pairal contrada com afirma al primer poema de *Les irrealis omegues* (1949)—, que havia estat un destacat periodista, col·laborador i cap de cultura de “*La Publicitat*”, des del 1922 fins al 1936, en la impossibilitat d'exercir el periodisme en català, es concentra, aleshores, en un particular exili interior, en la reelaboració i la publicació de la seva obra. Com a testimoni de la tradició de l'avantguarda i fidel a les seves conviccions catalanistes, amb la voluntat de contribuir a la represa cultural, col·labora a les revistes més destacades de la immediata postguerra: “*Poesia*”, “*Ariel*” o “*Dau al Set*”. Per a les noves generacions de poetes més inquiets i originals, com **Josep Palau i Fabre**, **Joan Brossa** o **Joan Perucho**, i per als artistes emergents més trencadors amb l'art més convencional, com **Joan Ponç** o **Antoni Tàpies**, **J.V. Foix**, com **Joan Miró**, durant els anys quaranta i cinquanta, esdevé un referent ineludible. I no ho deixarà de ser, per a les noves generacions, fins als darrers moments de la seva vida.

L'investigador en poesia

Després d'haver publicat *Gertrudis* (1927) i *KRTU* (1932), llibres escrits sota l'influx del futurisme, el cubisme, el dadaisme i el surrealisme, **Foix**, intel·lectual i periodista de prestigi durant la Segona República, evoluciona cap a una posició estètica que s'allunya de l'ortodòxia de l'avantguarda sense abandonar, però, el compromís amb l'esperit de recerca de la modernitat. Ja, abans de la guerra civil, a l'article «*En versos ben tallats i arrodonida estrofa...*», publicat al núm. 6 dels *Quaderns de poesia* (gener del 1936), **Foix**, en una posició literària més aviat eclèctica, afirmava: «*No puc callar que, en poesia, amo totes les tendències. Potser per una inclinació, que em ve d'anys, a considerar les escoles literàries no pas com a tals, sinó com a gèneres. [...] Un poeta pot, sense ésser abominat per ningú, transcriure o descriure, en clàssic, en acadèmic, en naturalista, en realista, en "cubista", etc.*» I declarava: «*És ben cert que jo empro, tant com ningú, el vers lliure en ritme automàtic. Però ho és també,*

¹ Extret de BORDONS, Glòria i SUBIRANA, Jaume (eds.) *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Proa & UOC (“Biblioteca Oberta/ Àgora”; sn.), 1999. pàg. 245-248.-

perquè me n'he confessat, que fa temps, potser sempre, que escric els meus poemes en un pla franc d'investigació. (Que no és pas el de l'espontaneïtat maragalliana!) No em satisfà d'anomenar-me poeta, ans investigador en poesia.»

El **1972**, mostrant la vigència, al llarg de la seva obra, d'aquestes idees essencials en la seva poètica, **Foix** tornà a estampar aquest text, amb algunes variacions, com a pròleg del seu llibre de prosas poètiques *Tocant a mà*. Fins als darrers moments de la seva dilatada pràctica literària, **J.V. Foix**, en un gest singular, emprant un terme més habitual en el món científic que en el món literari, es definí a ell mateix, doncs, no com a poeta sinó com a investigador en poesia.

Sol, i de dol

L'aparició de *Sol, i de dol*, el **1947**, marca una fita cabdal en la recepció de l'obra del poeta de Sarrià, que comença a ser valorat, aleshores, entre sectors molt minoritaris, al costat de **Carner, Riba** o **Sagarra**, com una de les grans veus de la poesia catalana del segle XX. El llibre, dividit en sis seccions, inclou setanta sonets modèlics. Maldant pel rigor formal del poema, el poeta recrea una estructura tradicional en què conflueixen el sonet italià i el decasíl·lab català. Alhora, amb un estil original i inconfusible, tot incorporant la llengua medieval a la llengua moderna (reprement com a models ideals els poetes medievals provençals — **Bernat de Ventadorn, Raimbaut de Vaqueiras...**—; els italians —**Petrarca, Dante, Cavalcanti...**— i els catalans —**Llull, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs Marc...**—), en una operació literària comparable a la que realitzà Ezra Pound amb l'anglès, **J. V. Foix** renova totalment la llengua poètica catalana amb una riquesa verbal prodigiosa. Síntesi única de classicisme i avantguarda, *Sol, i de dol* recull sonets escrits per l'autor des del **1913** fins al **1936**, revisats, amb algunes incorporacions, abans de la seva publicació, el **1947**.

Al llarg dels sonets de *Sol, i de dol*, **J. V. Foix** reflexiona, sovint d'una manera metafísica però sempre des d'una perspectiva original i personal, sobre diversos temes clau de la modernitat. Com, per exemple: la crisi de la identitat individual i col·lectiva en un món cada vegada més tecnificat, que aboca l'home contemporani a la soledat; la necessitat d'imposar la raó damunt la follia, sense abandonar, però, la imaginació; les dificultats per a acomplir el desig i, doncs, per a viure l'amor plenament; o la impossibilitat espiritual d'assolir l'absolut. En el conjunt de l'obra diversa i complexa de **Foix**, *Sol, i de dol* esdevé el llibre central on s'expressen els conflictes i els dubtes existencials més pregonos del poeta.

Les irreals omegues

Refractària qualsevol classificació simplificadora, **J. V. Foix** publica, el **1949**, *Les irreals omegues*, un llibre totalment diferent al classicisme dominant a *Sol, i de dol*. En la tradició de *l'art clus* dels trobadors i de l'hermetisme poètic de tots els temps, *Les irreals omegues* exemplifiquen l'estil més barroc i dens de la poesia foixiana. Escrits en vers lliure, amb decasíl·lab i alexandrins, els tretze poemes inclosos, que es caracteritzen per tenir un llarg títol, són la recreació, en una

precisa imatgeria onírica, des d'experiències viscudes abans de la guerra civil, en la joventut del poeta, fins a reflexions sobre la desfeta moral col·lectiva durant i després del conflicte civil.

El mite del 1918

Tres anys després de la publicació d'un nou llibre, *On he deixat les claus...* (1953), on assaja el vers més curt i formes populars i que inclou vint-i-vuit poemes (entre els quals els coneguts «**És quan dormo que hi veig clar**» o la nadala «**Ho sap tothom i és profecia**»), **J. V. Foix** inicia amb el recull *Del «Diari 1918»* (1956) la revisió del seu mític *Diari de 1918*, projecte finalment inacabat, que havia de contenir, en la seva formulació ideal, un total de 365 proses poètiques. El *Diari de 1918*, veritable *work in progress*, reescriptura d'un diari personal, aplega fragments de *Gertrudis* (1927) i *KRTU* (1932), i es configura, al llarg de més de cinc dècades, a partir dels llibres *Del «Diari 1918»* (1956), *L'estrella d'En Perris* (1963), *Darrer comunicat* (1970) i *Tocant a mà...* (1972). El *Diari 1918* basteix un imaginatiu, oníric i particular univers literari, on reapareixen els desigs i les obsessions del poeta, i on queden fixats oficis, tradicions, costums i ritus ancestrals d'una Catalunya ideal, avui en procés de desaparició. La xifra mítica de **1918** roman inscrita també al volum autobiogràfic *Catalans de 1918* (1965), testimoni de la seva formació intel·lectual, que recull fragments reelaborats del seu dietari de joventut. El poeta hi destaca les seves vivències amb **Pompeu Fabra** i **Josep Carner** —els mestres—, i **Joaquim Folguera**, **Salvat-Papasseit** i **Carles Riba** —els companys generacionals.

Dels Onze Nadals i un Cap d'Any a L'estació

A poc a poc, l'aparició de volums com *Onze Nadals i un Cap d'Any* (1960) o *Obres poètiques* (1964) —que inclou un nou llibre, *Desa aquests llibres al calaix de baix*—, el suport de figures com **Gabriel Ferrater** i el reconeixement de les noves generacions de poetes consolida el prestigi de l'escriptor més enllà dels cercles minoritaris. «El poeta, mag, especulador del mot, pelegrí de l'invisible, insatisfet, aventurer o investigador a la ratlla del son no espera res per a ell», escriu **Foix** a la «**Lletra a Clara Sobirós**» (1964), veritable síntesi de la seva poètica de maduresa, que referma la seva condició d'investigador en poesia.

És al principi dels setanta, després d'haver recollit la seva obra poètica, en un moment de recuperació de la memòria col·lectiva, que el poeta selecciona alguns dels seus millors articles periodístics d'abans de la guerra als volums *Els llocs transparents* (1969), on exposa el seu catalanisme ètic, o *Mots i maons o a cascú el seu* (1971), on tria textos sobre arquitectura i poesia relacionats amb el **GATCPAC**. En les seves darreres obres, **Foix** es complau de col·laborar amb artistes amics com **Miró**, amb qui publica les proses poètiques *Quatre colors aparien el món* (1975), o amb **Ponç**, per a qui escriu les *97 notes sobre ficcions ponçianes* (1974). En un darrer esclat creatiu, **Foix**, ja cec, dicta el llarg poema en prosa *L'estació*, que, estampat en una primera edició, el 1984, juntament amb gravats de **Tàpies**,

esdevé el seu veritable testament poètic. Que publica, l'any següent, el **1985**, dos anys abans de morir, amb noves proses poètiques: *Cròniques de l'ultrason*.